

Др Милица М. Спремић Кончар

ПОВЕСТ О ТРИШТАНУ И ИЖОТИ:
СРПСКА, БЕЛОРУСКА И ПОЉСКА ГЛЕДИШТА

Повесћ о Тришћану и Ижойи је једина словенска верзија француског средњовековног прозног витешког романа *Трисћан*. Сачувана је на белоруском језику у *Познањском зборнику* из XVI века, а сматра се да белоруски текст представља превод једне сада изгубљене српске средњовековне верзије приче о Тристану и Изолди. Ослањајући се на српска, белоруска и пољска гледишта о делу, овај рад настоји да покаже да се *Повесћ о Тришћану и Ижойи*, слично неким другим делима српске средњовековне књижевности, удаљава од витешког романа и прилагођава феудалној епици, блиској оновременој читалачкој публици.

Кључне речи: *Повесћ о Тришћану и Ижойи*, витешки роман, дворска љубав, феудална епика.

1. Увод. *Повесћ о Тришћану и Ижойи* име је под којим је у српској науци о књижевности позната једина словенска верзија француског средњовековног прозног витешког романа *Трисћан (Tristan)*. Под именом *Повесћ о Тришћану и Ижойи* објављен је 1966. године српски превод са белоруског оригинала прозног витешког романа о великом корнволском витезу Тристану, сестрићу и поданику краља Марка и љубавнику Маркове краљице Изолде.¹ Белоруски оригинал, настао у последњим деценијама XVI века, чува се у рукописној књизи бр. 94, у тзв. *Познањском зборнику*, у Рукописном одељењу Библиотеке Рачињских у Познању, у Пољској.² Данас је међу српским проучаваоцима средњовековне књижевности као и у иностраној академској заједници углавном прихваћен став о јужнословенском пореклу белоруског оригинала, односно о томе да белоруски текст представља превод

¹ *Повесћ о Тришћану и Ижойи*, прев и прир. Ирена Грицкат, Београд: Просвета и Српска књижевна задруга, 1988 (друго издање).

² *Białoruski Tristan: Rękopis ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*, Opracowanie i przekład Lilia Citko, Poznań: Biblioteka Raczyńskich, 2018 (факсимил рукописа).

једне сада изгубљене српске средњовековне верзије приче о Тристану и Изолди, настале на јадранској обали или у залеђу, „у крајевима српским и хрватским, у Задру, у Дубровнику, у Босни” (Грицкат 1988: 9). Тај српски средњовековни роман не потиче, међутим, директно од француског прозног *Трисџана*, већ од једног рукописа–посредника. Сматра се да је прича о Тристану „у крајеве српске и хрватске” доспела преко Италије (јер је Италија у прошлости имала значајне трговачке и културне везе са источном обалом Јадрана и њеним залеђем)³, односно да је сада изгубљени српски роман настао на основу италијанског текста, такозваног *Венејској Трисџана* из XV века који се чува у Националној библиотеци у Бечу (MS. 3325), а који је сам верзија француског *Трисџана* (GRACIOTTI 1979: 29). Почетни подстицај филолошким истраживањима порекла белоруског романа још крајем XIX века дао је сам његов наслов, у којем стоји: „Почиње повест о витезима *из књиџа срџских*,”⁴ а посебно о славном витезу Триштану, о Анцалоту и о Бови и о другим многим витезима врлим” (Грицкат 1988: 41),⁵ а први истраживачи белоруског романа били су Александар Брикнер (Alexander Brückner) и Александар Николајевић Веселовски (Алекса́ндр Никола́евич Веселовский). Брикнерова лингвистичка и палеографска студија из 1886. године и судија Веселовског из 1888. године потврдиле су претпоставку о српском пореклу дела, превасходно захваљујући значајном броју србизама које ова верзија легенде о Тристану и Изолди садржи, а Александар Веселовски ју је тада и први пут објавио.⁶ Средином двадесетог века Николај Гудзиј (Николай Гудзий) покушао је да оспори јужнословенско порекло белоруског романа, постављајући тезу да је белоруски текст преведен са италијанског језика, те је фразу *из књиџа срџских* тумачио као „књиге које потичу из српских библиотека”, али су можда писане на италијанском језику. Међутим, после резултата подробног истраживања које је његова ученица Вера Димитријевна Кузмина (Вера Димитриевна Кузьмина) објавила у студији *Рыцарский роман на Руси* 1964. године, Гудзиј ревидира свој став и приклања се мишљењу да је белоруски роман преведен са једне сада изгубљене српске средњовековне верзије приче о Тристану и Изолди (Грицкат 1988: 10).

Прича о љубави Тристана и Изолде спада у најстарије и најлепше европске средњовековне легенде. Настала је у келтским областима Британије пре

³ О економским везама средњовековне Србије са Италијом види: Ружа Ђук, *Србија и Венеција у средњем веку*, 127–133; Марица Маловић–Вукић, *Срџски приморски градови и Медитеран у средњем веку*, 135–142 и Десанка Ковачевић–Којић, *Срџско сребро и злато у европској производњи* (XIV–XV вијек), 165–173, у *Европа и Срби*, ур. Славенко Терзић, Београд: Историјски институт САНУ, 1996.

⁴ Нагласила ауторка рада.

⁵ Сви цитати из *Повести о Тришџану и Изолди* наведени су према преводу И. Грицкат.

⁶ Brückner, Alexander. Ein Weissrussischer Codex miscellaneous der Gräfllich–Raczynski-schen Bibliothek in Posen. *Archiv für Slavische Philologie* 9 (1886): 345–391. Веселовский, Алекса́ндр Никола́евич. *Изъ истории романа и повести*, вып. II, Славянороманский отдѣлъ, Петроград, 1888.

X века, а минстрели су је пренели у Француску где је добила коначни облик. Француски трубадури из XII века, Серкамон (Serçamon) и Бернар де Вентадур (Bernard de Ventadour), помињу Тристана као идеалног љубавника, а Марија Француска (Marie de France), отприлике у исто време, у једном од својих песничких дела љубав Тристана и Изолде пореди са пузавицом обмотаном око лешникове гране. Прве две целовите верзије легенде о Тристану и Изолди написали су у XII веку француски песници Тома (Tomas) и Берул (Béroul). Највећи део Томаове поеме је изгубљен, али га је могуће реконструисати на основу *Трисџана* немачког аутора Готфрида Стразбуршког (Gottfried von Strassburg, *Tristan*), док Берулово дело, иако непотпуно, има близу четири и по хиљаде стихова (NEWSTEAD 1959: 122). Најзначајнија средњовековна верзија легенде о Тристану јесте француски прозни *Трисџан*, настао у првој половини XIII века, највероватније из пера двојице аутора, чији идентитет, међутим, није утврђен. Прозни *Трисџан* је сачуван у осамдесет рукописа и преведен на неколико језика: аутор енглеске верзије прозног *Трисџана* је Томас Малори, у чијем делу *Смрти Арџура* (Sir Thomas Malory, *Le Morte Darthur*) најдужа од осам *Прича – Пеџа њрича* – представља адаптацију прозног *Трисџана*; сачуване су и две италијанске и једна шпанска верзија, а *Повесџ о Триџџану и Иџоџи* такође представља „дериват” прозног *Трисџана* (CURTIS 1994: xxx).

Повесџ о Триџџану и Иџоџи вишеструко је значајно дело. По тематици припада артуријанским витешким романима, веома популарној врсти у националним књижевностима безмало читаве средњовековне Европе. Прича о Тристану и Изолди интегрални је део легенде о краљу Артуру која се, из Британије где је настала и Француске где је обogaћена, почев од XII века, проширила до Шпаније, Португалије, Италије, Грчке, Кипра, Немачке и скандинавских земаља. Белоруска верзија романа о Тристану представља драгоцен пример ширења и преношења легенде с једног на други крај Европе – од Француске, преко северне Италије и јужнословенских земаља, до Велике Литавске Кнежевине на истоку Европе. *Белоруски Трисџан*, име под којим је *Повесџ о Триџџану и Иџоџи* позната у иностраној академској заједници, занимљив је и зато што представља најранији пример белоруске секуларне књижевности (GRUSZECKA 2018: 7), док је у ширем европском контексту он најпознија и географски најисточнија средњовековна верзија приче о Тристану и Изолди. Ово дело има значај за неколико националних књижевности – српску, белоруску и пољску – мада обим постојеће критичке литературе на то не указује. Проучаваоци српске средњовековне књижевности најчешће га помињу укратко и узгред, у прегледима преводне књижевности, док му белоруски и пољски специјалисти изричу похвале. Циљ овога рада јесте да представи поједина српска, белоруска и пољска гледишта о *Повесџи о Триџџану и Иџоџи* и дискрепанце међу њима, као и да укаже на промену коју је прича о Тристану доживела прелазећи временске и просторне границе. Главна разлика између белоруске верзије приче о Тристану и њених

западноевропских извора може се описати као удаљавање словенске верзије од витешког романа и приближавање епици, односно народној причи.

Рукопис у којем се чува *Белоруски Трисџан* повезан је у тамнобраон кожу и има 344 стране. Добро је очуван, са изузетком прва два листа која су оштећена и којима недостају велики сегменти текста. Рукопис је 2007. године подвргнут комплетној рестаурацији, приликом које су прва два листа употпуњена папирном подлогом (BASZKO 2018: 9). *Белоруски Трисџан* отвара рукопис и заузима првих 127 страна. Потом следе прича о Бову од Антоне (129–171), прича о хунском краљу Атили (173–234), Хроника Велике Литавске Кнежевине (235–291) и правна акта двојице пољских краљева, Владислава IV (293–301) и Зигмунта I (301–327). На последњим листовима рукописа (328–344) налазе се белешке, генеалогичка и документа три генерације чланова породице Уњеховски (Uniechowski), који су били први власници рукописа. Породица Уњеховски, која је у Великој Литавској Кнежевини припадала нижем племству, била је у поседу рукописа до 1672. године, када он прелази у власништво друге племићке породице, породице Рађивил (Radziwiłł). После Рађивила, рукопис је припадао пољском песнику, драмском писцу и државнику, Јулијану Урсину Њемцевичу (Julian Ursyn Niemcewicz), а он га је 1835. године, са својом богатом колекцијом књига и других рукописа, продао Констанцији Рачињски (Konstancja Raczyński), супрузи Едварда Рачињског (Edward Raczyński), оснивача Библиотеке Рачињских (BASZKO 2018: 9). У Библиотеци Рачињских руски истраживач Осип Бодјански (Осип Бодянский) открио је овај рукопис лета 1842. и први пут га описао 1846. године, после чега су уследила истраживања *Белоруској Трисџани* Александра Брикнера и Александра Веселовског која се и данас убрајају у најважнија сазнања о овоме делу. Језик рукописа је старобелоруски (JURKIEWICZ 2018: 404), писмо ћирилица, а писао га је један професионални писар, изузев неколико одломака у којима је приметна промена рукописа, која би могла указати на то да је писар имао помоћника (KIPPEL 1988: xiii).

У погледу фабуне, *Повести о Тришџану и Ижоти* у прве две трећине следи своје изворе – прозног *Трисџана* и *Венејској Трисџани* – док завршни сегмент дела нема сличности ни са једним познатим извором. У прве две трећине приповести описани су Триштаново рођење у шуми, злодела његове маћехе и Триштаново одрастање у Француској, до пунолетства и доласка у Корновалију ујаку, краљу Марку, где Триштан у двобоју побеђује Амурата и потом полази у Орландеју, да тражи лек за рану из двобоја која не може да зацели. Прича затим прати Триштанов опоравак и препознавање у Орландеји, повратак у Корновалију где први пут наслућује ујакову мржњу, друго путовање у Орландеју и пустоловине које доживљава доводећи ујаку Ижоту за невесту, до краљевског венчања и Паламидежове отмице Ижоте. Отмица се, међутим, не завршава као у изворима – Триштановим враћањем Ижоте на ујаков двор – већ одласком љубавника у Домолот, што је размеђе после којег словенска верзија постаје самостална и оригинална у односу на изворе. Пустоловине из последње трећине *Повести о Тришџану и Ижоти*

– такмичење у лепоти између Женибре и Ижоте, Триштаново укидање злих обичаја, ослобађање краља Артијуша из ропства и сусрет са Анчалотом – остају у бити витешке, али општи тон, понашање појединих ликова и маргинализација љубавног мотива (иначе присутна у свим сегментима дела) удаљавају је од витешког романа и приближавају епизи.

2. СРПСКА ГЛЕДИШТА. У српској научној литератури није много писано о *Повесџи о Тришџану и Ижотџи*, што се може објаснити чињеницом да аутентични српски средњовековни рукопис романа није сачуван. Постојећи прилози углавном потичу из шездесетих и седамдесетих година прошлог века, а њихово објављивање уследило је пошто се појавио превод на српски са белоруског оригинала. У њима се подвлачи важност филолошких анализа које указују на српски средњовековни предложак *Белорускоџ Тришџана*, али се делу по правилу одриче естетска вредност. Најобимнији рад је предговор Ирене Грицкат њеном преводу романа са белоруског на српски језик, док су остали радови краћи или само делимично посвећени *Повесџи о Тришџану и Ижотџи*. Има и неколико текстова из периода пре Другог светског рата и из педесетих година прошлог века.⁷

Повесџ о Тришџану и Ижотџи укратко помињу Милан Кашанин у *Срџскоџ књџжевносџи у средњем веку* и Димитрије Богдановић у *Исџториџи сџтаре срџске књџжевносџи*. Милан Кашанин *Повесџ о Тришџану и Ижотџи* и *Повесџ о Бову* сврстава у „преводну лектиру” и претпоставља да су могли настати крајем XV века, а да су „к нама дошле [...] у италијанскоџ редакџији и биле преведене на нашем Приморју”. Новина за оновремене читаоце била је чињеница да „то није био ни светачки ни фантастични свет, ни свет из античке историје, него скоро из живота и блиског сећања” (Кашанин 1975: 53). Недостатком талента српског преводиоца са италијанског Кашанин објашњава чињеницу да „повест само повремено показује нешто од велике љубави и од велике поезије којом је та љубав у оригиналном француском тексту опевана. Наша верзија је раскидана и у њој је пуно бруталних сцена и простачких израза” (Кашанин 1975: 53). Аутор додуше наводи (1975: 53–54) да у делу има и изузетно лепих места великог емотивног интензитета и износи претпоставку да су можда постојале и боље српске редакџије од једине данас познате, сачуване у белоруском преводу, јер о популарности романа сведоче подаци да су се у Пећи у XVI веку две жене

⁷ Пре објављивања српског превода са белоруског оригинала, Никола Банашевић је истраживао утицаје легенде о Тристану на српску епску поезију, нарочито на циклус песама о краљевићу Марку и на *Кањоша Мацедоновића* Стјепана Митрова Љубише. Види Н. Банашевић, *Циклус Марка Краљевића и одјеци француско–италијанске вишешке књџжевносџи* (Скопље, 1935); Н. Банашевић, *Одјеци Запада у српскоџ књџжевносџи средњег века*, *Живи језици*, I, 1/2 (1957): 5–14; Н. Банашевић, *Од Тристана до Кањоша*, *Прилози за књџжевносџ, језик, исџторију и фолклор* 24/1–2 (1958): 5–16; Н. Banašević, ‘Le roman de Tristan dans les pays slaves’, *BVIAS* 12 (1960): 97–105.

звале Ижота. Међутим, у коначној оцени *Повесџи о Тришџијану и Ижоиџи* и *Повесџи о Бову* Кашанин изриче прилично неповољан суд:

Ни у мислима ни у осећању њихових бездушних витезова и агресивних жена нема ничег религијског, а сасвим ретко племенитог и скоро никад отменог, као што ни у казивању њихових приповедача нема ничег достојанственог. Оне изгледају као залутале у српску књижевност, а можда се нису ни јавиле у њој за средњег века (Кашанин 1975: 54).

Димитрије Богдановић *Повесџи о Тришџијану и Ижоиџи* класификује у „романе”, у ствари краће или дуже приповести, преведене с латинског, италијанског или грчког језика још у XIII и XIV веку, које се нарочито у XV веку преписују са веома оживљеним интересовањем”. Аутор наводи (Богдановић 1980: 231) да су *Повесџи о Тришџијану и Ижоиџи* и *Бово од Анџионе* „праве витешке повести [...] из XV века [које] откривају тесне културне везе српских земаља преко Приморја са Италијом и Западном Европом. *Тришџијан* и *Бово* дошли су Србима сигурно преко Приморја, преведени са италијанских верзија”.

Предговор Ирене Грицкат њеном преводу романа са белоруског на српски језик обиман је и значајан текст у коме се најпре указује на јужнословенско порекло романа и на научнике чија су истраживања то порекло потврдила, потом се сагледавају изворишта и најпознатије западноевропске верзије легенде о Тристану и Изолди (Томаова, Берулова, верзија Готфрида Стразбуршког и француски прозни *Трисџан*), да би се пажња онда усмерила на српски, односно белоруски роман. Ауторка наводи бројне језичке доказе српског изворника белоруског романа – именице, колокације и лична имена – а постојеће италијанизме (венетизме) тумачи као доказ да је непосредни извор српске верзије био *Венејски Трисџан* (Грицкат 1988: 27–29). Проговара се и о важној теми неуклапања западноевропског витешког романа у српску средњовековну књижевност – доминантно религиозну и изразито опрезну у прихватању световних садржаја: „[с]рпска књижевност није била припремљена да прихвата авантуристичке фабуле, куртоазне или жовијалне”, а недостајали су јој и „уходани изрази за углађену смерност пред сизереном и пред дамом, за западњачке дворске наваде, за ритуале везане уз појам допадљивог витеза, или витеза луталице, за увођење у витешки чин” (Грицкат 1988: 31, 32). Укратко се помињу (1988: 34–36) извесне паралеле између појединих мотива легенде о Тристану и Изолди и српске књижевности – народних песама и *Кањоџа Маџедоновића* Стјепана Митрова Љубише – уз констатацију да није могуће са сигурношћу утврдити природу и начин сељења мотива, док се у укупном суду *Повесџи о Тришџијану и Ижоиџи* приписује искључиво књижевно–историјска вредност, као једином познатом примеру артуријанског витешког романа у српској средњовековној књижевности:

Квалитет ове књижевне творевине, колико се о њој може судити по преводу на други језик, није био на знатнијем уметничком ступњу. Текст

је, према томе, вредан не толико по неком мисаоном или естетском задовољству које би из њега могао поцрпети данашњи читалац, колико по чињеници да он представља једно од историјских сведочанстава о нашој старој књижевности, са разним импликацијама које уз то иду. Не заборављамо, даље, да је он засада једини материјално успостављени текст [...] који води порекло од аутентичних западноевропских легенди (Грицкат 1988: 30–31).

Са мишљењем Ирене Грицкат саглашава се Радмила Маринковић (1968: 203), која полази од тезе Димитрија Лихачова „да стара руска књижевност није примала дела оних родова који јој нису били познати, да таква дела нису могла да продру у Русију у своме облику, него су морала да се прилагођавају руском систему родова”, и сличну појаву примећује у вези са романом у српској средњовековној књижевности. Разматрајући *Роман о Троји* и *Српску Александриду*, Радмила Маринковић уочава да на нашу језичку територију не долазе у средњем веку прави, развијени романи, него дела неких међуродова између средњовековне учене епике, псеудоисторије и куртоазног романа, који по својој духовној оријентацији нису страни нашој публици и да тај међурод на уласку у наше језичко подручје бива прилагођен извесној феудалној епици на коју је наша публика била навикнута (Маринковић 1968: 213).

Ауторка напомиње да у фокусу *Српске Александриде* није љубавна тематика, као што то није случај ни у другим западноевропским верзијама романа о Александру, али да у њој нема ни куртоазije, која у значајној мери одликује француски роман о Александру, те да нешто више љубави има у *Роману о Троји*, но да она ни тамо није доминантна тема. Зато ова два дела нису „љубавне историје и авантуристички подвизи куртоазних феудалаца, него херојски спевови о подвизима, нека врста епике” (Маринковић 1968: 213). *Повесћ о Трицијану и Ижоици* ауторка назива „најкарактеристичнијим делом француског куртоазног романа” у којем је „љубавна тематика главна и све друго јој је подређено”, али док за *Роман о Троји* и *Српску Александриду* наводи да су та дела „у оригиналу чинила прелаз од епике ка роману и при преласку на јужнословенско тло адаптирала се домаћој епици”, докле се *Повесћ о Трицијану и Ижоици* одриче таква врста прилагођавања кроз следећу оцену: „[О]д љубавне теме остао [је] само костур, главно интересовање су двобоји и турнири, бескрајно монотони. Остала је чиста фабула, без икаквог украса, и то потпуно несхваћена”. Ауторка констатује да роман о Тристану у јужнословенским крајевима није наишао на одговарајући пријем из једног од два разлога: у првом случају, ако је стигао у XIV или XV веку, онда га оновремено феудално друштво није прихватило јер се није уклапао у његове назоре и систем вредности, а у другом случају, ако је стигао крајем XV или у XVI веку, онда, на заласку феудализма у овим крајевима, није ни могао имати никакав значај нити друштвени уплив. „Стога је”, закључује Радмила Маринковић, „доживео неславну судбину да га сачува

само касни, сувопарни рукопис који хроничарски сухо ређа незанимљиве и несхваћене доживљаје” (1968: 218).

Иако, дакле, српска критика није много наклоњена јединој средњовековној верзији артуријанског витешког романа насталој у нашим крајевима, напор уложен да се тај изгубљени текст реконструише кроз превод на савремени српски језик има велики значај. Преводаца Ирена Грицкат напомиње (1988: 210) да превод одликују извесне „стилистичке прераде и растреситији слог”, те да је белоруски текст, писан у континуитету и без подела на делове или поглавља, она поделила на тридесет осам поглавља и дала им наслове. Десет година после првог издања *Повесћи о Трицијану и Ижоици*, Соња Деканић Јаноски је овај текст са српског превела на енглески језик, а превод је под насловом *The Serbo–Russian Romance of Tristan and Isolt* објављен у издању Универзитета у Лидсу, у Великој Британији⁸. Подела текста Ирене Грицкат на поглавља задржана је и у преводу Соње Деканић Јаноски на енглески језик.

3. БЕЛОРУСКА ГЛЕДИШТА. Белоруски и пољски истраживачи, за разлику од српских, словенској верзији легенде о Тристану придају већи значај, али се чини да су ставови и једних и других и трећих условљени сличном врстом разлога: српски аутори се њом много не баве јер *Повесћ о Трицијану и Ижоици* као аутентично дело старе српске књижевности није ни сачувано; белоруски аутори су, са друге стране, поносни управо на то што се дело сачувало једино на белоруском језику, а пољски истраживачи се поносе чињеницом да је откривено на њиховом тлу и да се чува на њиховом културном простору.

Други превод словенске верзије прозног *Трисџана* на енглески, овога пута са белоруског језика, урадила је белоруска ауторка Зора Кипел. Превод је објављен у Сједињеним Америчким Државама 1988. године под насловом *The Byelorussian Tristan* и пропраћен је предговором преводиоца, у којем се делу прилази као значајном споменику белоруске књижевности и културе.⁹ Најпре се указује на културно–историјски контекст његовог настанка – на Велику Литавску Кнежевину и преокупације њеног племства у шеснаестом веку – и на могуће разлоге потенцијалног интересовања читалачке публике баш за љубавну причу, што се објашњава у тренутку настанка рукописа још увек живом успоменом на велику љубав између Барбаре Рађивил и војводе Сигисмунда Августа, потоњег краља Пољске, и прерану, трагичну смрт тек крунисане краљице Барбаре (KIPPEL 1988: xiii–xiv). Потом се наводе специфичности *Белоруској Трисџана* у односу на друге верзије легенде, а ту се најпре мисли на тешкоћу прецизног жанровског одређења дела јер је *Белоруски Трисџан* „витешка пустоловина у којој витешки подвизи преовла-

⁸ *The Serbo–Russian Romance of Tristan and Isolt*, trans. Sonja Dekanić Janoski. J. Hill (ed). *The Tristan Legend. Texts from Northern and Eastern Europe in Modern English Translation*, Leeds Medieval Studies 2, Leeds: The University of Leeds, 1977, 47–143.

⁹ *The Byelorussian Tristan*, trans. Zora Kipel, Vol. 59, Series B, Garland Library of Medieval Literature, New York & London: Garland Publishing, Inc, 1988. Introduction, xi–xxviii.

ђују над љубавном причом. У њој љубавна прича није главни елемент, већ су то витештво, породични односи и пријатељство. Главни мотиви су витешка борба, пустиловина и смрт; љубавни мотив је потиснут” (KIPeL 1988: xiv). Износи се и претпоставка да је други део *Белоруској Тристјана*, онај за који не постоји познат извор, можда дело другог писца или преводиоца,¹⁰ а скреће се пажња и на варијације у *Белоруском Тристјану* у односу на стандардне верзије легенде: ту ауторка убраја осећај „словенске душе” који прожима дело, јабуково дрво (за разлику од бора, ловора или липе у другим верзијама) са којег краљ Марко уходи љубавнике у врту, рађање љубави између Триштана и Ижоте приликом Триштановог првог боравка у Орландеји, и чињеницу да краљ Марко лично, мада нехотице, даје Ижоту на дар Паламидежу када овај спасе и доведе му Ижотину слушкињу Брагињу, што последично оправдава одлуку љубавника да се не врате на двор краља Марка пошто Триштан избави Ижоту од Паламидежа. Сагледавајући главне ликове, ауторка износи неколико запажања: да Триштан, иако испрва описан као савршен витез, неретко показује и сурову, насилну страну, фриволност, па и невитешко понашање; да краљ Марко, осим што пословично завиди успесима других, што је осветољубив и лош владар, у белоруској верзији практично и нема никакав однос са Ижотом јер изгледа да му је више стало до Брагиње него до супруге, а да је у другом делу ласкаво приказан као великодушни ујак пун љубави према сестрићу; да је Ижота јака жена од које се тражи савет и која доноси одлуке, а да је њена љубав према Триштану више сестринска и заштитничка, те да бринући о Триштану, Ижота уме да буде и нетактична (KIPeL 1988: xvii–xx). Ауторка одређује *Белоруској Тристјана* као „пустоловну причу” и тврди да „преовлађујућа употреба фолклора и фолклорних мотива ствара необичан стил који гради утисак словенске приче пре него француског витешког романа” (KIPeL 1988: xxi). У етничке, словенске елементе она убраја одређене епитете, метафоре, симиле и поређења, стереотипне фолклорне фразе, изразе и понављања, и наводи да се „репетитивни образац сцена двобоја такође граничи са конструкцијом народне приче” – сваки садржи „провокацију, изазов, борбу и пораз, рађавање или смрт Триштанових противника” (KIPeL 1988: xxi).

Сложеном питању порекла *Белоруској Тристјана* такође се посвећује пажња. Полази се од податка из наслова дела да прича потиче из *књига српских* и прихвата становиште да је *Белоруски Тристјан* преведен са сада изгубљеног „српско–хрватског текста–посредника”, али се одмах наглашава да данас није позната ниједна јужнословенска верзија приче о Тристану и да *Белоруски Тристјан* остаје једини словенски текст прозног *Тристјана*.¹¹

¹⁰ Ово се поткрепљује постојањем различитих облика појединих властитих имена у првом и другом делу романа (Гиневера је у првом делу Веливера, а у другом Женибра) и типичних словенских патронима (Галец Анцолотовић, Паламидеж Ануплитовић), присутних само у другом делу романа.

¹¹ Постоји и чешка верзија приче о Тристану, спев од око девет хиљада стихова под насловом *Tristram a Izalda*, али он се базира на немачким изворима, на делима Ајлхарта

Наводи се да је преношење приче о Тристану из Србије у Белорусију врло вероватно јер је Србија у XV и XVI веку имала веома развијене културне и економске везе са словенским народима на истоку Европе и да су „[м]нога друга књижевна дела доспела у Белорусију преко Србије: *Српска Александрида, Роман о Троју и Бово од Анџоне*” (KIPeL 1988: xxii). Оно што ауторка, међутим, не одобрава јесте придавање значаја сада изгубљеном српском средњовековном тексту и, чини се још више, наслов *The Serbo–Russian Romance of Tristan and Isolt*, под којим је објављен превод *Повести о Трицијану и Ижолти* Соње Деканић Јаноски на енглески језик:

[...] пренаглашавање непознатог српског текста–посредника, као што то чине неки аутори (нпр. С. Деканић–Јаноски, Л. Мјур) – до те мере да користе погрешан назив „Српско–руски Тристан” – само ствара конфузију. Важније је усредсредити се на постојеће текстове и упоређивати их како би се утврдила континуирана нит средњовековне легенде о Тристану, њене варијације у различитим земљама и културама, одступања, искривљења, додаци и изостављања (KIPeL 1988: xxii).

Наводи се да је од данас познатих текстова о Тристану *Белоруски Трицијан* најсличнији *Венејском Трицијану*, а да је у другом делу контаминиран елементима из дела о Тристану тосканске традиције–*La Tavola Ritonda* и *Il Tristano Riccardiano*; потом се пажња усредсређује на могуће изворе неких од необичних пустоловина у другом делу *Белоруској Трицијана* и долази до закључка да су ти извори бројни и разноврсни, али да су неке епизоде несумњиво производ имагинације аутора, односно преводиоца дела. У завршним разматрањима ауторка износи уверење да ће њен превод *Белоруској Трицијана* у којем је, мада то није бико лако, настојала да балансира између очувања духа изворног језика и давања што прецизнијег енглеског превода, бити подстицај за даља истраживања овог мало проучаваног текста, а њена уводна студија ширином захвата и обухватом тема сведочи о значају који се овом ретком словенском артуријанском делу придаје у белоруској књижевности и култури.

4. ПОЉСКА ГЛЕДИШТА. Пољски аутори једногласно истичу културолошки и историјски значај рукописа *Белоруској Трицијана* који је уврштен у Унесков Регистар Памћење света. Доста се баве истраживањем времена и околности његовог настанка, првих и потоњих власника и места на којима се рукопис налазио пре 1835. године, када је постао део колекције Библиотеке Рачињских у Познању. Факсимил рукописа *Белоруској Трицијана* са транслитерацијом објављен је 2018. године у издању Библиотеке Рачињских, а ова значајна публикација садржи и превод *Белоруској Трицијана* на пољски језик и два научна прилога посвећена делу. У једном од њих Јан Јуркјевич указује

Обершког (Eilhart von Oberge), Готфрида Стазбуршког и Хајнриха Фрајбершког (Heinrich von Freiberg) (LUPACK 2007: 376–380).

да није могуће одговорити на питање како је рукопис из руку Уњеховских између 1672. и 1700. године дошао у посед Рађивиља, као и да постоје индиције да је пре Библиотеке Рачињских у Познању чуван у библиотеци Универзитета у Виљнусу или, заједно са другим архивским материјалом, у Њесвижу. О самом *Белоруском Тристјану* Јуркјевич даје само неколико фактографских података (JURKIEWICZ 2018: 404–406). У другом прилогу Богуслав Зјелињски разматра сада изгубљену „тајанствену јужнословенску спону” (ZIELIŃSKI 2018: 409) између француског прозног *Тристјана* и његових италијанских деривата и *Белоруској Тристјана*, и посредне доказе о њеном постојању (заједничке фабуларне стратегије романа и јужнословенске усмене и писане књижевности, популарност имена јунака романа у јужнословенским друштвима) назива „вероватним премисама” (ZIELIŃSKI 2018: 408). Када је у питању конкретније место настанка „јужнословенске споне”, Зјелињски говори о три могућности – о хипотетичкој хрватској редакцији, о хипотетичкој дубровачкој редакцији и о хипотетичкој српској редакцији, и наводи да је „у савременој истраживачкој свести врло присутно наводно српско посредништво” (ZIELIŃSKI 2018: 410), које се темељи на сазнањима из области лингвистике, поетике, фолклора, историје и других дисциплина. Зјелињски *Белоруској Тристјана* назива „хибридом бројних текстова” (ZIELIŃSKI 2018: 412); слично неким другим ауторима, запажа да је дворска љубав страна главном јунаку и додаје да се „из текста помаља изразита антипатија према жени као извору зла, што је сасвим сигурно рефлексивна учења локалне Цркве”, те закључује да је дело настало „у средини патријархалних православних Словена” (ZIELIŃSKI 2018: 412). За разлику од аутора који без изузетка помињу сада изгубљену српску средњовековну верзију приче о Тристану и Изолди као предложак *Белоруској Тристјана*, Маријуш Машкјевич то не чини. Он наводи да су из језуитских школа у Белорусији и са Универзитета у Виљнусу до краја XVIII века изашле хиљаде образованих људи, и износи претпоставку да је белоруски текст настао тако што је „у руке једног од апсолвентата језуитских школа доспела нека верзија Тристана, не знамо да ли је била писана или усмена, да ли је једна или више верзија” (MASZKIEWICZ 2006). Ако је у питању писана верзија приче о Тристану, Машкјевич сматра да је то могло бити дело донето са неког од западних универзитета, јер су млади људи у XVI веку одлазили на студије у Падову, Болоњу, Краков, Праг и још неке европске градове. Уопште узев, у уводном тексту уз издање факсимила рукописа *Белоруској Тристјана* и пратећег превода на савремени белоруски језик из 2006. године, Машкјевич *Белоруској Тристјана* разуме као „знак културне повезаности и механизам протока главних кодова европске цивилизације” (MASZKIEWICZ 2006). Он га сагледава као потврду нераскидивих веза Белорусије и Европе и показатељ „да место Белоруса није тамо неки неодређени евроазијски простор где је „блиско иностранство” Таџикистан, Узбекистан, а суседна Пољска „далеко иностранство”. Као уредник овог издања, Машкјевич изражава уверење да ће оно бар мало приближити

пољски и белоруски народ и да ће им богата историја коју су делили бити инспирација „за грађење заједничке и сигурне Европе” (MASZKIEWICZ 2006).

Изложена српска, белоруска и пољска гледишта о *Повесџи о Тришџиану и Ижойџи* односно о *Белоруском Тришџиану* показују да њихова неуједначеност логично произлази из недовољно познате и необичне судбине овог ретког артуријанског дела које је залутало у словенски свет. Претпостављеног и образложеног српског порекла, сачувано на белоруском језику на пољској територији, ово дело је, може се рећи, помало свачије и ничије. Међутим, то што, да парафразирамо Машкјевича, словенска верзија прозног *Тришџиана* није умела да дешифрује главне кодове артуријанског витешког романа, не треба узимати као њен недостатак, већ пре као пример прилагођавања одликама културне средине у којој је настала и сачувала се. То прилагођавање подразумева у овом раду већ поменуто удаљавање од витешког романа и приближавање епици, односно народној причи.

5. УДАЉАВАЊЕ ОД ВИТЕШКОГ РОМАНА. Зора Кипел, као што је већ показано, најдетаљније образлаже став о *Белоруском Тришџиану* као о словенској народној причи. Сличног су мишљења Ана Грушецка, која о њему говори као о верзији прозног *Тришџиана* „обојеној локалним колоритом” (GRUSZECKA 2018: 7), Каролина Томчик Козјол, која наводи да то није „роман о љубави Тристана и Изолде, већ пре прича о Тристану, храбром витезу који, путујући много, проживљава бројне авантуре, истовремено не одустајући од борби које би требало да докажу да није без разлога сматран највећим ратником” (ТОМСZYK-KOZIOŁ 2018: 108–109), Богуслав Зјелињски, који примећује да је „[д]ворска љубав страна [...] јунаку *Белоруској Тришџиана*” (ZIELIŃSKI 2018: 412) и Агњешка Башко, која сматра да су „главне теме дела [...] борба, авантура и смрт, док мотив љубави није толико битан елемент као у првобитној, најпопуларнијој верзији насталој на британским острвима” (BASZKO 2018: 104).

Уистину, управо је маргинализација љубавног мотива оно по чему се *Повесџи о Тришџиану и Ижойџи* суштински разликује од других верзија легенде и што је удаљава од витешког романа. Пригушивање љубавне приче присутно је у читавом делу, од Триштановог најранијег искуства током првог боравка у Орландеји, преко везе са удатом женом и ривалства са ујаком, до испијања чаробног напитка и чињенице да љубав ни после тог кључног догађаја не добија више простора у делу. О начину на који аутор *Повесџи о Тришџиану и Ижойџи* третира љубав можда се ипак највише може закључити освртом на сам крај дела који одликују нагло прекинута нарација и изостанак разрешења. Наиме, после учешћа на једном турниру у Француској на којем је рањен, Триштан у писму моли краља Марка да дозволи Ижоти да дође и излечи га. Ижота стиже и почиње да му вида ране, али ту се приповест нагло прекида речима: „И не знам да ли је од тих рана прездравио или је умро. Толико је о њему писано” (206). Критика наводи да се и у неким другим верзијама прозног *Тришџиана* приповедање нагло прекида, додуше не на истом месту, услед „губитка страница рукописа или немогућности

аутора да из неког разлога заврши рукопис ” (KIPER 1988: xxvi), а има и мишљења да је предлог из којег је радио словенски аутор био непотпун, те да, пошто није познавао Британски циклус,¹² није знао како да заврши дело (SGAMBATI 1983: 63). Наведеним претпоставкама ваљало би додати још једну, која не произилази из спољних околности, већ је иманентна делу, а то је да доследно потискивање љубавног мотива кроз читаву приповест логично води прекиду нарације у кључном тренутку поновног сусрета љубавника. Од питања зашто словенски аутор потискује љубавну причу можда је корисније питање да ли он уопште уме њом да се бави јер је чињеница да се у словенским крајевима средњовековне Европе није много знало о артуријанској легенди нити о концепту дворске љубави. То би могао бити разлог што је *Повесї о Тришћану и Ижотїи* „прерађена” тако да одговара укусу публике навикнуте на епику и да не буде у раскораку са начином живота и моралним нормама оновременог друштва. *Повесї о Тришћану и Ижотїи* усредсређује се, дакле, на подвиге главног јунака и непрестано потискује љубав, што нужно води изненадном и неразрешеном крају, као јасном показатељу да је једина преокупација аутора јуначка борба, а да је потпуно индиферентан према љубави као другом суштински важном аспекту витешког позива. Зато је Триштан описан као узор хероја, истрајан борац и неустрашиви витез, као васпитан и добродушан сестрић и поданик свог недостојног краља Марка и као помало резервисан љубавник лепе Ижоте.

Напоредо са утишавањем љубавног мотива, аутор *Повесїи о Тришћану и Ижотїи* поступно и предано гради Триштанову репутацију, најпре тако што друге личности Триштана у више наврата замене са Анцалотом, а касније и тако што Триштану краљ Артијуш и сам Анцалот признају да је најбољи витез на свету. Примера ради, Триштанова љубав према Ижоти током његовог првог боравка у Орландеји делује више изникла из зависти према Паламидежу, победнику турнира, него из Триштановог двомесечног боравка у Орландеји где га је Ижота лечила и излечила, јер нема наговештаја да су се заволели ни за то врме, нити онда када Триштан пристане да са Ижотиним оцем, краљем Ленвизом, крене на турнир. Тек када Паламидеж буде проглашен за победника, постаје јасно да му Триштан завиди, и то, чини се, више на витешком умећу него на настојању да привуче Ижотину пажњу. Из Триштановог разматрања исхода турнира јасно је да је ривалство са Паламидежом око витешке изузетности испред ривалства око даме, јер је Ижота тек трећи разлог Триштанове љутње. Каже се да је Триштан непријатељски гледао на Паламидежа „пошто му се чињаше да велику срамоту витезима

¹² Француски песник Жан Бодел (Jean Bodel) је крајем XII или почетком XIII века разврстао витешке романе у три циклуса: Римски циклус (Matter of Rome) чине романи са античком тематиком (приче о Троји, Енеји, Александру Великом), Француски циклус (Matter of France) романи засновани на француској историји и легенди (Карло Велки и витез Роланд), а Британски циклус (Matter of Britain) подразумева артуријанску легенду (приче о Артуру, Гиневери, Ланселоту, потрази за Гралом, Тристану и Изолди) (STONE 1988: 7–8).

наноси,” „што је видео да је то тако сјајан витез, вредан сваког поштовања” и, коначно, „[j]ер му је изгледало да жели да има Ижоту и да га она воли свим срцем” (78–79). Овим се први пут у делу наговештава Триштанова наклоност према Ижоти, а његово учешће на другом турниру и победа над Паламидежом задивиће све присутне. Када, међутим, Триштан у Орландеји буде препознат и, уместо смртне казне, приморан да заувек оде, и он и Ижота примиће то сазнање рационално, без сломљеног срца. Аутор, дакле, љубав третира као мање значајну, док се нарочито труди да опише Триштана као изузетног витеза који не поседује само супериорно витешко умеће, већ се у Орландеји први пут деси да га на основу тога, после победе на другом турниру, најпре једна девојка са Артијушевог двора, а потом и витез Гаваон, замене са Анчалотом.

Наредни пример потискивања љубавне приче и даљег грађења Триштанове репутације указује се по Триштановом повратку у Корновалију, где се заљубљује у жену сер Сегурадежа, коју тајно воли и његов ујак, краљ Марко. Дама покаже наклоност Триштану и они договоре сусрет, а краљ Марко, понижен даминим избором, усмерава мржњу ка сестрићу и, да би сачувао част, реши да га нападне када овај крене на састанак. Међутим, Марков напад на Триштана заврши се тешким поразом краља кога Триштанов ударац збаци с коња, а пораженом остаје само наивна нада да га сестрић није препознао јер је био у оклопу. Оно што, међутим, словенски аутор ускраћује својим читаоцима јесте одговор на питање да ли се Триштан уопште састао са дамом. У прозном *Трисџану* и *Венејском Трисџану*, после изненадног напада, Тристан стиже код своје вољене, а онда уследи страственa љубавна сцена у даминим одајама коју силом прекида долазак њеног мужа, те се Тристан бори у још једном двобоју, овога пута са љубоморним мужем.¹³ У *Повесџи о Триџџану* и *Ижоиџи* о томе нема ни помена, јер се ова епизода завршава повратком краља Марка у двор, без и једне речи о Триштану. Овако значајна разлика између *Повесџи о Триџџану* и *Ижоиџи* и њених извора јасно указује на то да словенски аутор одбија да се бави овом (и било којом другом) љубавном причом и да му је витешка борба једина преокупација. У складу са тим, већ наредног дана, краљ Марко у својој палати угости управо сер Сегурадежа и његову жену, а нова пустоловина отпочиње доласком на двор младог витеза Блерижа, који одводи лепу даму и потом се бори у двобоју са Триштаном, од кога и он, због Триштановог изузетног умећа, помисли да је Анчалот. Триштана са Анчалотом упоређује и гледалац турнира на којем се Триштан бори у име краља Ленвиза и као награду за победу добија руку Ижоте за свога ујака, а по мишљењу Краља стотине

¹³ *Le Roman de Tristan en prose*. Renee L. Curtis (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 1985, Tome I, пасуси 367–373; *Венејски Трисџан* није објављен, али податке о њему у упоредној табели *Белоруској Трисџана*, француског *Трисџана* и *Венејској Трисџана* даје италијански филолог Емануела Згамбати у студији *Il Tristano Biancorusso*. Она наводи да је поменути догађај у *Венејском Трисџану* описан на листовима 23–24 (SGAMBATI, 1983: 444).

витезова, Галиотовог савезника у борби против Триштана у Плачном граду, Триштан у јунаштву надилази Анцалота. Са друге стране, у складу са очигледно изграђеним ставом о начину приказивања љубави, аутор најпознатију сцену у причи, испијање чаробног напитка, описује једноставније и мање речито него и у прозном *Трисџану* и у *Венејском Трисџану*, па стога, посматран из перспективе читавог дела, овај догађај оставља утисак тек једне у низу пустоловина, а не кључног обрта који ће од тада обликовати судбине двоје љубавника.

У завршном сегменту *Повести о Тришџану и Ижоти* Триштанову репутацију заокружују признања краља Артијуша и самог Анцалота о његовој изузетности, док је љубавна прича Триштана и Ижоте сасвим у позадини. Дошавши у Домолот, Триштан среће Анцалота, који га почасту речима: „[Н]исам ја већи витез од тебе, него си ти свим витезима круна” (167), а пошто победи краља Самсижа и из његове тамнице ослободи краља Артијуша, Триштану и Артијуш одаје признање: „О, највиши витеже Триштане, захваљујемо ти се на великом витештву твојем у име свих витеза и свих људи са све четири стране! Твојој врлини нема равне ни близу ни далеко на целој свету” (187). У финалним епизодама Ижота је Триштану више помоћ и ослонац него љубавница – упозорава га на долазак непријатеља и успе да му, кријући га по сукњом, дотури мач у тамницу у којој је затворен у земљи злог обичаја. Другом приликом, Ижота Триштану дода мач при изненадном сусрету са витезом који намерава да га убије, а њена проницљивост са којом препознаје Анцалота у оклопу, спречава да Триштан и он један другог смртно ране у двобоју у којем се Анцалот бори уместо Паламидежа. О љубави Триштана и Ижоте сведоче једино два Триштанова упозорења онима који му затраже дар, да могу добити све осим „красне Ижоте” (199).

Уз оскудне алузије на љубавну причу, у самој завршници дела, *Повести о Тришџану и Ижоти* се по још једном основу удаљава од витешког романа. Она, наиме, губи витешки сјај јер Триштан и Анцалот у два наврата погазе кодекс витешког понашања. Први пут то учине недоличним обраћањем жени старог витеза Либруна и покушајем да је заведу, после чега доживе да их Либрун са лакоћом порази, истовремено се борећи са обојицом.¹⁴ Други пут, љути због понижења и још увек жељни кавге, наишавши на непознатог витеза невољног да се бори, силом га натерају на сукоб и поново буду осрамоћени јер противник обојицу збаци с коња. Када им каже да се зове Галец Анцалотовић, и Триштан и Анцалот се развеселе, али Галец се растужи јер је „својега оца и Триштана надвладао” (204).¹⁵ После ових

¹⁴ Триштан и Анцалот овде изневеравају витешку врлину углађености (courtesy) која, између осталог, подразумева љубазан однос према дами.

¹⁵ На први поглед необична ситуација да витез способан да истовремено порази двојицу највећих на свету не жели да се бори, разумљива је ако се зна да је Галец (Галахад) витез Грала, да представља небеско, а не овоземаљско витештво, и да живи по другачијим правилима од оних која следе Триштан и Анцалот. У потрази за Гралом конвенционалне

необичних пустиловина, Триштан и Анцалот се враћају на двор краља Артијуша, одакле Триштан са Ижотом убрзо креће пут Корновалије, где га краљ Марко љубазно дочека и чак му понуди да заједно владају земљом. Триштан, међутим, неповерљив према ујаковом новопробуђеном пријатељству, креће на турнир у Француску где учини велика јунаштва, али буде и озбиљно рањен, па од краља Марка затражи Ижотину помоћ. Но, то је тренутак у којем се нарација нагло прекида речима: „Краљ Марко радо пусти Ижоту, те она пође раздрагана срца и стигавши стаде да га лечи. И не знам да ли је од тих рана прездравио или је умро. Толико је о њему писано” (206).

У западноевропским верзијама два су могућа завршетка легенде о Тристану. У првом случају, шаљући своје људе у Ирску да доведу Излоду да га излечи, Тристан им нареди да у повратку, ако јој је краљ Марк дозволио да пође, на броду буду истакнута бела једра, а ако није, да буду црна. Угледавши брод на хоризонту, Белорука Изолда, којом се Тристан оженио у Француској, из љубоморе каже да су на броду црна једра, иако види да су бела, због чега Тристан, сломљен од туге, умире непосредно пред долазак Изолде из Ирске. По другој верзији, краљ Марк убија Тристана на двору, приликом његове посете Изолди (ЉУРАСК 2007: 472). Изненадан и неразрешен завршетак *Повести о Триштану и Ижоти*, који није ни налик поменутиим могућностима, заправо одсликава ауторов став да је „повест о витезима из књига српских” – прича о херојским делима, пожртвовању и оданости краљу, а тек потом прича о љубави. Љубав покреће Триштана на јуначка дела, али она није, као у витешким романима Британског циклуса, раздирућа страст са потенцијално погубним последицама по појединца, па и државу, и никада нема приоритет у односу на Триштанове друге дужности. Зато аутор не мари много за поновни сусрет љубавника и прекида причу тамо где је он сматра завршеном – после двобоја у којем се Триштан храбро борио и био рањен – јер је по свој прилици то начин на који је, будући невичан артуријанској легенди, разумео предложак из којег је радио. Створио је такво дело које је могло бити пријемчиво његовој публици јер се на сличан начин као *Српска Александрида* и *Роман о Троји* прилагодило систему родова српске средњовековне књижевности, односно приближило ономе што Радмила Маринковић назива феудалном епиком. По њеним речима: „Идеални феудалац тога доба је војник и освајач, не дворанин. Стога се та дела код нас не претварају у куртоазни роман, као у Француској и другим земљама у којима је феудално друштво било другачијега типа него наше, већ остају приповедни епски род” (Маринковић 1968: 213). Иако се став Радмиле Маринковић односи на *Српску Александриду* и *Роман о Троји*, ова оцена вреди и за *Повест о Триштану и Ижоти*, јер ни она не представља ништа друго до својеврстан

витешке врлине се подразумевају, али су за проналазак Грала потребне врлине вишег реда, а најпре чистота од греха (ЊИТАКЕР 1984: 83). Галец се, по сведочењу аутора, убрзо после овог догађаја замонаши, а Триштаново и Анцалотово насилно увлачење Галеца у сукоб остаје велики и озбиљан преступ против витештва.

међурод „између [...] учене епике, псеудоисторије и куртоазног романа” (Маринковић 1968: 213). Осим тога, *Повесѝи о Тришћѝану и Ижойѝи* треба признати значај по још једном основу. Наиме, онако како су *Срѝска Александрида* и *Роман о Троји* српску средњовековну читалачку публику упознали са великим темама и личностима Римског циклуса, тако јој је *Повесѝи о Тришћѝану и Ижойѝи*, упркос свим мањкавостима, представила неке од кључних елемената Британског циклуса, односно једну од најлепших легенди коју је створио људски ум: легенду о племенитом витезу Триштану који одраста у анонимности у Француској, по повратку у Корновалију убија Амурата у двобоју, добија Ижоту за невесту своје ујаку и са њом попије чаробни напиток који ће их везати нераскидивом љубављу за читав живот. То што аутор читаоце оставља без знања о расплету приче не значи да га није наговестио, и то практично на самом почетку дела. Наговештај Триштанове судбине ваља тражити у предсмртним речима његове мајке, „А ти си се у жалости родио и нека ти име буде Жалост” (48), речима које потврђују изреку *noten est oten* и укидају могућност било каквог исхода осим трагичног.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БОГДАНОВИЋ, Димитрије. *Истѝорија сѝтаре срѝске књижевносѝи*. Београд: Српска књижевна задруга, 1980.
- GRACIOTTI, Sante. „Српска” историја Тристана и његов италијанско–венетски оригинал. *Научни сасѝанак слависѝа у Вукове дане* 7/2 (1979): 29–43.
- ГРИЦКАТ, Ирена. Предговор. *Повесѝи о Тришћѝану и Ижойѝи*. Ирена Грицкат (прир. и прев.). Београд: Просвета и Српска књижевна задруга, 1988, 9–37.
- КАШАНИН, Милан. *Срѝска књижевносѝи у средњем веку*. Београд: Српска књижевна задруга, 1975.
- МАРИНКОВИЋ, Радмила. Роман као књижевни род у средњовековној књижевности Јужних и Источних Словена. *Прилози за књижевносѝи, језик, истѝорију и фолклор* XXXIV/3–4 (1968): 203–218.
- Повесѝи о Тришћѝану и Ижойѝи*. Ирена Грицкат (прир. и прев.), Београд: Просвета и Српска књижевна задруга, 1988.

*

- BASZKO, Agnieszka. Nota do wydania. *Białoruski Tristan: Rękopis ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*. Lilia Citko (Opracowanie i przekład). Poznań: Biblioteka Raczyńskich, 2018, 9.
- The Byelorussian Tristan*. Zora Kipel (trans.). Garland Library of Medieval Literature, Vol. 59, Series B. New York & London: Garland Publishing, Inc, 1988. Introduction, xi–xxviii.
- CURTIS, Renee L. Introduction. *The Romance of Tristan*. Translated with an Introduction and Notes by Renée L. Curtis. Oxford and New York: Oxford University Press, 1994, ix–xxxiii.

- DEKANIĆ JANOSKI, Sonja (transl.). *The Serbo–Russian Romance of Tristan and Isolt*. Joyce Hill (ed.). *The Tristan Legend. Texts from Northern and Eastern Europe in Modern English Translation*. Leeds Medieval Studies 2, Leeds: The University of Leeds, 1977, 47–143.
- GRUSZECKA, Anna. Słowo wstępne. *Białoruski Tristan: Rękopis ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*. Lilia Citko (Opracowanie i przekład). Poznań: Biblioteka Raczyńskich, 2018, 7.
- JURKIEWICZ, Jan. Kodeks nr 94 Biblioteki Raczyńskich – znany i nieznan. *Białoruski Tristan: Rękopis ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*. Lilia Citko (Opracowanie i przekład). Poznań: Biblioteka Raczyńskich, 2018, 404–407.
- KIPEL Zora. Introduction. *The Byelorussian Tristan*. Zora Kipel (trans.). Garland Library of Medieval Literature, Vol. 59, Series B. New York & London: Garland Publishing, Inc, 1988, xi–xxviii.
- LUPACK, Alan. *The Oxford Guide to Arthurian Literature and Legend*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- MASZKIEWICZ, Mariusz. Białoruski Tristan – Europejski Tristan. *Białoruski Tristan*, Faksymile rękopisu wraz z analizą filologiczną. Alesia Brazgunowa i Nadzieji Starowojtowej (odczytanie, przekład na język białoruski, transliteracja). Pod redakcją Mariusza Maszkiewicza. Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, 2006.
- NEWSTEAD, Helaine. Arthurian Legends. J. Burke Severs (ed.). *A Manual of the Writings in Middle English 1050–1500*. New Haven, Connecticut: The Connecticut Academy of Arts and Sciences, 1967, 38–79.
- Le Roman de Tristan en prose*. Renee L. Curtis (ed.), Tome I. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- SGAMBATI, Emanuela. *Il Tristano Biancoruso*. Emanuela Sgambati (ed. and trans). *Studia historica et philologica XV, Sectio Slavoromanica 4*, Firenze: Samsoni, 1983.
- STONE, Brian. Introduction. *King Arthur's Death: Alliterative Morte Arthure and Stanzaic Morte Arthur*. Translated with an Introduction by Brian Stone. London: Penguin Books, 1988, 7–12.
- TOMCZYK-KOZIOL, Karolina. Białoruska wersja legendy o Tristanie i Izoldzie. *Spotkania z arcydziełem 2018 w Bibliotece Raczyńskich*. (Pod redakcją Agnieszki Baszko). Poznań: Biblioteka Raczyńskich, 2018, 108–110.
- WHITAKER, Muriel. *Arthur's Kingdom of Adventure: The World of Malory's Morte Darthur*. Cambridge: D. S. Brewer – Totowa: Barnes & Noble, 1984.
- ZIELIŃSKI, Bogusław. Słowiańskie drogi legendy o Tristanie i Izoldzie. *Białoruski Tristan: Rękopis ze zbiorów Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*. Lilia Citko (Opracowanie i przekład). Poznań: Biblioteka Raczyńskich, 2018, 408–413.

Milica M. Spremić Končar

THE BYELORUSSIAN TRISTAN:
SERBIAN, BYELORUSSIAN AND POLISH VIEWS

Summary

The Byelorussian Tristan is a unique Slavonic rendering of the French thirteenth-century Prose *Tristan*. It survives in the Byelorussian language, in a single, late sixteenth-century manuscript preserved at the Raczyński Public Library in Poznan, Poland (MS 94). It is generally accepted that *The Byelorussian Tristan* stems from a now lost Serbian medieval romance on Tristan and Isolt. Taking into account the Serbian, Byelorussian and Polish views on *The Byelorussian Tristan*, this paper aims to demonstrate that the Slavonic retelling of the Prose *Tristan*, like certain other works of Serbian medieval literature, departs from romance and changes into a kind of a 'feudal epic', much more appealing to the audience of the period, unaccustomed to the notion of courtly love.

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
m.spremiickoncar@gmail.com